

Pozdravení slunci - Jan Zahradníček

1937

Pozdravení slunci, pátá básnická sbírka Jana Zahradníčka, se skládá ze dvou oddílů a závěrečného epilogu *Zemímé... Jestliže ještě v předchozí Zahradníčkově básnické sbírce ŽÍZNIVÉ LÉTO* zaznívala v jeho verších jistá hořkost z uplývajícího času i z marnosti mnoha životních gest (v osobně konfesijní básni *Třicetiletý* čteme např. verš „dopola rozvinut můj život dále míjí“) v Pozdravení slunci už je básníkovo zakotvení v jistotách křesťanské víry tak neotřesitelně pevné, že eliminuje každou marnost, ve všem nacházejí stopu božích záměrů. Svár „duše s tělem“, tak často zpřítomňující v dřívější Zahradníčkově tvorbě napětí mezi smyslovostí a touhou po absolutnu, je zde definitivně a vítězně překonán; všechno smyslové a fyzické je podřízeno principům ducha, který jako základní předpoklad veškerého bytí harmonizuje a prostupuje vše. A tak může básník už v jedné z prvních básní sbírky provést směle jakousi životní bilanci a konstatovat: „zub marnosti jak oheň k dřevu / Inul k útrobám v dnech dlužících, / nedařilo se zeleni a zpěvu / při vodách churavějících...“ a zároveň vytyčit jasný směr své cesty budoucí „hřad lichých besed opuštěn, / obracíš k slunci pohled přímý,“ (báseň *Na pole praskající ke žni*). Cestu vzhůru, vedoucí do „ráje nutnosti“, v němž je básníkova víra neotřesitelná, symbolizuje pohled k slunci, jež je základním ideovým emblémem celé sbírky. Slunce je pro Zahradníčka synonymem Boha; tak jako je veškeré stvoření ovládáno a prostupováno božím řádem, tak také sluneční paprsky svítí na vše dobré i zlé a jsou hlavní podmínkou veškerého života. Básník vyzývá slunce („ó, slunce, ty anděle ohnivě rady, / monstrance, již koří se věže a vody!“), chápe je jako základní předpoklad veškeré naděje („kde úzkosti noci jsou, kde Saturnovo / království, jemuž jsem poplatný býval?“) a s úžasem vnímá symbiózu velikosti a pokory ve slunečním svitu, s nímž se slunce dává jako Bůh cele i těm nejmenším a nejprostším („pro oči věžňů se pokorně drobiš, / však studánkám a skřivanům dáváš se celé.“ — báseň *Pozdravení slunci*). Pro svou křesťanskou adoraci slunce Zahradníček jako by našel básnický předobraz v Hymnu na bratra Slunce svatého Františka z Assisi; tak jako u svatého Františka z Assisi, i u Zahradníčka je sluneční záře symbolem božího jasu a vítězství světla nad temnotami pekla a hříchu v lidském nitru, protože „lež složitou tvé loukotě drtí“.

Dramatický konflikt mezi básníkovou smyslovostí a touhou po

věčných hodnotách už sice v Pozdravení slunci nenalzáme, ale přesto se Zahradníčkova poezie nestala pouhou popisnou výpovědí o básníkově cestě za absolutnem. Její dramaticčnost a dynamika je nyní dána usilovným pohybem vzhůru ke slunci, jež je dárce života a radosti. V boji mezi temnotou a slunečním jasem — tento boj má v Zahradníčkově poezii často charakter až barokní antiteze — slunce zákonitě vítězí („to kotouč hostie hřměl z kostelů a drtil, / milostí strašnou slunci podoben“), protože právě pod jeho paprsky všechno klíčí a zraje, ono je energetickým zdrojem veškerého bytí i základem radostného přitakání životu. A tak zde poprvé u Zahradníčka objevujeme radost jako jeden ze základních pilířů jeho náboženské víry, která se tak stává především výrazem dokonalé životní plnosti, ba přímo radostného překypění životem v Bohu. Tento ideový proces se projevuje v básníkově obraznosti především zdůrazněným užíváním jásavě oslnivých barev (zejména zlaté) a všech typických symbolů životní plnosti (žně, zrání, žhavá síla letního poledne apod.). Smyslovost a konkrétnost Zahradníčkovy poezie nezmizela v hlubinách poznání víry, spíše naopak, patos veršů — boží přítomnost monumentalizuje vše — co se opírá o věci zcela konkrétní, plné jasu a nabitě energií, (například „Pole praskající ke žni“ — „úpalu tvého žhnou barvy“ — „klas, jež k metání a k žhavé žatvě z temna žene kořen“ — „žár na všem spočívá“).

Oba oddíly sbírky mají v podstatě stejný charakter; tradičně koncipovaná lyrika se střídá s básněmi tematizujícími nějakou významnou událost (smrt F. X. Šaldy, J. Pekaře, narození dítěte apod.) či nábožensko-liturgickou skutečnost (advent, svatodušní svátky, Velký pátek apod.). Definitivnost jeho zúčtování se „starým životem“, v němž měla místo ještě hořkost a skepse, se v Zahradníčkově poezii projevuje jednoznačným způsobem: vše se včleňuje do ortodoxně náboženských souřadnic, kde se nalézá básníková autentická existenciální jistota. Milostná a rodinná poezie je tak především zdůrazněním čistoty a jistoty rodiny jako základního předstupně k boží pospolitosti (báseň *Na zemi dosud vy, Svatební zvony*); při narození dítěte (báseň *Narozená*) je diktováno lyrické vzepětí nejen otcovskou radostí, ale také touhou zasvětit dítě Kristu a Panně Marii jako ochráncům jeho nevinnosti; i čas naší všednosti je členěn liturgickým rytmem: polední modlitbou (báseň *Poledne nad městem*) či klekáním (báseň *Po jarním klekání*). Také smrt F. X. Šaldy (báseň *Odchod*) a J. Pekaře (báseň *Rekvie*) je interpretována zcela jednoznačně v katolických intencích; v básni nad Pekařovou smrtí pak Zahradníček rozvíjí svou vizi křesťanského zmrtvýchvstání českého národa pod patronací svatého Václava. (Zahradníčkovi je bližší Pekařův myšlenkový svět, v jeho spojení

nacionalismu s křesťanskou univerzalitou vidí básník jeden z předpokladů pro oživení svatováclavské tradice v českém národě, jak to dokumentuje básnický portrét *Svatý Václav* a zejména básnický epilog sbírky *Zemi mé...*, který není ničím jiným než apoteózou rodné země a jejím zasvěcením svatému Václavu.) I Zahradníčkova oslava K. H. Máchy (báseň *Mácha*) zvyrazňuje u tohoto básníka především jeho barokní antitetičnost, tak jak to zdůrazňovala soubodá katolicky orientovaná literární historie (především A. Vyskočil). V *Pozdravení slunci* se také poprvé u Zahradníčka objevuje v podstatné míře fenomén města jako symbolu odcizeného života, sídla všech hříchů, s nimiž bojuje lidská žádostivost a pýcha (báseň *Nocleh v cizím městě*). Ve své patetické vizi města (báseň *Velký pátek v městě*), jehož ulicemi, kanceláři a restauracemi prochází Kristus, touží vykoupit svou oběť i verhaerenovské zástupy společenských vyděděnců a chudáků, má Zahradníček v této sbírce nejbližší k Březinovi; tak jako Březina, i on chápe město jako příznak nebezpečného odvratu moderní civilizace od tradičních duchovních hodnot. Tento vpád městské tematiky ovšem nikterak neovlivnil venkovský ráz Zahradníčkovy obraznosti, která je stále pevně spjata s jeho rodnou Vysočinou. „Břehy klasnaté“; „zaspí smyslů“; „slunce, tvé loukotě drtí“ — to je básnické výrazivo víc než zřetelně inspirované venkovem, včetně nemnoha až parnasistně zdobných neologismů („plavoklasí“, „černolesi“). Integriteta náboženského prožitku ovlivnila méně básnický slovník (sakralizace všednosti pomocí příměrů „pšenice zlaté magnificat“ není typickým znakem Zahradníčkova slovníku) a více se promítla do tvarové struktury jeho poezie, jejíž složitou veršovou konstrukci ovlivňuje zejména hymnus a modlitba. Dokládá to zvláště hojný výskyt apostrof a apelů všeho druhu („ty smutných potěšení, ty chorých uzdravení“ — „ó Maria, ty paní studánek, jež držíš blanky“ — „ó hlohu tvrdých bodlin“); zejména apostrofa, tato klasická součást mnoha modliteb, je formou, již básníci subjekt velmi rychle dynamizuje svůj duchovní vzdech a pohyb vzhůru ke klenbě nebes. Proto se také básník tak často stylizuje do role modlíciho se člověka, koneckonců i město „modlí se stojící“, aby byla zdůrazněna i noetická funkce modlitby jako mostu překonávajícího propast mezi všedním a nadzemským, mezi lidským a božím. Jedině ono všudypřítomné venkovanství, syčené tradiční zbožností básníkovy mládí, dává Zahradníčkově poezii organický charakter a autentičnost a uchránilo ji před spekulativností a abstrakcí. A také to, že je Zahradníčkův náboženský prožitek opřen o víru v zmrtvýchvstalého Krista, který není pro křesťana žádným filozofickým principem, ale jedinečnou osobnostní zárukou jeho existence.

Pozdravení slunci, spolu s jeho dalšími dvěma básnickými sbírkami z třicátých let (*Jeřáby*, 1933 a *ŽÍZNIVÉ LÉTO*, 1935), představuje nesporný vrchol Zahradníčkovy básnické tvorby, jejíž další vývoj už nikdy nemohl dosáhnout, vinou vnějších okolností (nacistická okupace, básníkovo dlouholeté věznění v padesátých letech), oné vnitřní kontinuitnosti a tvůrčí dovršenosti, jaké Zahradníček dosáhl v básnický i lidsky nejšťastnějším období svého života. jm

Pracující den - Josef Hora 1920

Pracující den je v tvorbě svého autora a vůbec v českém básnictví první sbírkou proletářské poezie. Verše obracející se v duchu soubodého vitalismu k přírodě a k člověku spjatému především s ní, k čisté tabuli nepopsané vztahy a minulými zážitky (*Člověk na jaře*), a také poezie civilizační (*Aeroplán*) jsou tu přehodnocovány v básnictví sociální citlivosti a aktivity; známé motivy přírodní poezie se mění v symboly spontánních revolučních sil (*Voda*). Převažuje však nový typ poezie: básně poukazující k realitě prudce aktualizované současným politickým děním, ke společnosti třídních rozporů, vykořisťování, hamižnosti a bídy; v kontextu Horovy příznačné, i zde zachované snivosti a nesmělého okouzlení prostými krásami světa strhují k sobě tyto motivy tvrdé sociální skutečnosti prudce pozornost. Na rozdíl od tradiční sociální poezie se Horova socialistická tvorba opírá o ideologii komunismu a ruské revoluce. Proletář se stává subjektem dějinného procesu, nositelem nového civilizačního sebevědomí. Ve shodě s nadějami a iluzemi doby je jeho odboj u Hory motivován láskou a děje se v zájmu spravedlnosti pro celé lidstvo; cílem je přitom lidská osobnost rozvinutá především po své duchovní stránce — hmotné zájmy (kromě překonání tísnivé a oklešťující bídy) zůstávají pro Horu v pozadí. V básni *Dělnická Madona* je k oslavě úlohy dělnické třídy užito srovnání proletářského dítěte s rodičem se Kristem, jak je to známo už z revolučně demokratické a utopické literatury 19. století. Zde však vedle paralel vystupují i kontrasty (revoluční čin proti pokoře). Stylizace v duchu hlásání nového evangelia vytváří ve sbírce rétorické básně oslovující masy stylem kázání. Úderná poezie zůstává však pro Horu spíše záležitostí vůle a touhy; těžiště není v kolektivní patetické tvorbě ani v politické a příležitostné tematice. Hora ve svých nejlepších proletářských verších vychází ze situací